

Viattoman lapsuuden myyttiä tuotetaan ja haastetaan muotikuvissa

Annamari Vänskä (2012) Muodikas lapsuus: Lapset mainoskuviissa. Helsinki: Gaudeamus, 320 s.

Yllättävät, valtavirrasta poikkeavat tavat kuvata lapsia tai lapsuutta herättävät helposti huomiota, vaikka nykyisessä media-kulttuurissamme tabut tuntuvat muutoin olevan vähissä. Lapsuus näyttäytyy pyhänä elämänvaiheena, jota voidaan ja on syytä suojella erilaisilta merkityskamppailuilta, joihin ”aikuisen maailmassa” on kenties jo totuttu ja turruttu. Annamari Vänskän *Muodikas lapsuus* tarkastelee tällaista lapsuuden kulttuurista ja ideologista rakentumista muotikuvissa ja mainonnassa esiintyvien lasten representaatioiden kautta. Samalla kirja itsessään tuottaa kiinnostavan, kriittisen ja visuaalisesti puhuttelevan kuvauksen lapsuudesta kulttuurisena ilmiönä.

Vänskä tarkastelee lasten kasvamista ja kasvattamista kuvien ja visuaalisuuden varaan rakentuvan kulutuskulttuurin täysivaltaisiksi jäseniksi.

Stailaamiseen perustuvat muotilelut ja internet-sivustot, lehtijutut muoti-ikoneiksi korotetuista lapsista ja lapsille suunnatut vaatemallistot antavat ymmärtää, että enää ei riitä, että lapsi on siisti ja terve. Lapsen on myös näytettävä hyvältä ja opittava ajattelemaan, että hänen kehonsa on tärkeä kommunikaation väline. (s. 18.)

Lasten kuvaamisen tapoja analysoimalla Vänskä siis avaa ennen muuta lapsuuden merkitystä aikuisille: ”Väärännäköinen lapsi on merkki (aikuisen) moraalista löyhyydestä ja laiskuudesta, kun taas hyvin hoidettu lapsen ruumis on merkki terveestä asenteesta lasta kohtaan.” (s.18.) Vänskä

viittaa tässä yhtäältä hyvän vanhemmuuden ulkoisiin merkkeihin (ravinto, hygienia ja muu lapsesta huolehtiminen), mutta toisaalta myös laajemmin niihin moraalikamppailuihin, joiden kentäksi lapsi, lapsuus ja näiden kuvaaminen asettuu. Esimerkiksi lapsia esittävät, mutta ensisijaisesti lasten vanhemmille suunnatut mainos- ja muotikuvat herättävät moraalista närkästystä, jos lapset kuvataan ”väärin”, vaikkapa ”liian seksikkäinä”. Tästä ideologisesta latautuneisuudesta Vänskä kirjoittaa erityisesti lapsuuteen liitettyä viattomuuden myyttiä purkamalla.

Visuaalisen analyysin pääasiallisena aineistona Vänskä käyttää *Vogue Bambini* -muotilehdessä julkaistuja kuvia lehden lähes 40-vuotisen historian ajalta (perustettu 1974). Huippumuotikuviin keskittyminen mahdollistaa monipuolisen ja rajoja koettelevan aineiston, mutta avaa samalla paikan kritiikille: analysoitavat kuvat eivät esitä tavallisia lapsia tai todellista lapsuutta sellaisena kuin se arkisessa elämysympäristössämme näyttäytyy. Vänskä perustelee johtannossa aineistovalintaansa muotikuvien merkityksellä osana visuaalista kulttuuria ja sitä kautta kuluttajien identiteetin rakentumista. Muotikuvien kautta ei vain markkinoida vaatteita, vaan ”muotoillaan muun muassa käsitystä siitä, millaista ihanteellinen lapsuus on” (s. 22).

Vänskä aloittaa asettamalla kohteensa huolellisesti historialliseen kontekstiin. Sosiaaliseen konstruktionismiin nojautuen hän kuvaa lapsuuden diskursiivisesti rakentuneena ”erilaisten käsitteiden, visuaalisten representaatioiden ja symbolisten merkitysten verkkona” (s. 37). Näin hän korostaa, että esimerkiksi muotikuvat eivät vain kuvaa lapsuutta, vaan nimenomaan osallistuvat sen tuottamiseen tietynlaiseksi, tiettyjen ideologioiden puitteissa. Vänskä taustoittaa myös kohteenaan olevaa kaupallista, globalisoituvaa visuaalista kulttuuria muun muassa representaation ja brändin käsitteitä avaamalla.

Kun perusta on näin valettu, päästään kirjan varsinaiseen ytimeen: kirjan kymmenestä luvusta neljä keskeisistä pureutuvat lapsuuteen liitetyn viattomuuden ja seksu-

aalisuuden väliseen jännitteeseen. Vänskä osoittaa, kuinka ajatusta lapsuudesta puhtaana ja suojeltavana alueena tuotetaan erilaisten rajanvetojen kautta. Muotikuvien ihanteellinen lapsuus rakentuu suhteessa paitsi aikuisuuteen, myös luokkaan, sukupuoleen, seksuaalisuuteen ja etnisyyteen. Tämä ”viattomuuden ideologian” purkaminen on kirjan kiinnostavinta luettavaa ja epäilemättä myös Vänskän tärkein viesti. Osoittamalla muotikuvien sukupuoli-ideologiset rakennelmat ja kuvaamalla ”lapsuuden viattomuuden” aikuisten keinona kontrolloida ja normittaa kehittyvää seksuaalisuutta Vänskä avaa mahdollisuuden ajatella lapsuus (ja aikuisuus!) myös toisin.

Kirjan lopussa Vänskä ottaa vielä askeleen kuvien taakse ja käsittelee yhden luvun verran myös lapsimallien työtä ja mainoskuvien syntyprosessia. Tässä luvussa Vänskä tukeutuu kuva-analyysin lisäksi New Yorkissa mallitoimistoissa keräämäänsä pienehköön haastattelu- ja tarkkailuaineistoon. Mittavan viattomuutta ja seksuaalisuutta tarkastelevan kuva-analyysiosion päälle tämä viimeinen osuus tuntuu hieman lisäkkeenomaiselta ja jopa kirjan fokusta hajottavalta. Epäilemättä taustalla on halu tuoda myös tämä aiemmin tutkimatonta näkökulma julki mahdollisimman nopeasti, sen sijaan, että aihe olisi jätetty jatkotutkimuksen huoleksi. Kiinnostavaa aineistoa tuokin luku toki lukijan eteen marssittaa ja kytkee samalla kulttuuriteoreettisen kuva-analyysin myös kuvien tuottamisen arkisiin käytäntöihin.

Kirjan runsas ja värikäs kuvitus tukee Vänskän tarkkaa analyysiä ja tekee kirjasta myös helposti lähestyttävän. Jo pelkkä kirjan lehteily ja kuvien katselu herättää kiinnostuksen ja paikoin jopa hätkähdyttää – mikä jo osaltaan todistaa, kuinka me aikuiset katsomme lasten kuvia vahvan moraaliaffektin vallassa. Näin rajat sopivan ja sopimattoman välille piirtyvät jo ensisilmäyksellä. Erityismaininnan ansaitsevat kansikuvaksi ja lukujen väliin sijoitetut otokset kuvataiteilija Heidi Lunabban valokuvaprojektista ”Kaksoset”. Nämä kuvat tuottavat visuaalisen säästyksen kirjan perusteemalle: sukupuolten rakentuminen vaatteiden, hiusten ja asentojen kautta

nousee niissä erityisen puhuttelevasti esiin kuvattujen lasten itsensä tulkitsemisena.

Kirjan vetoavalla visuaalisuudella ei kuitenkaan tarvitse peitellä puisevaa tekstiä, sillä Vänskä on erinomainen kirjoittaja. Kirja alkaa ja loppuu ajankohtaisilla esimerkeillä julkisesta keskustelusta, argumentaatio etenee sulavasti läpi kirjan ja houkuttelee lukijan puolelleen. Kuvien luenta on tiivistä ja selkeää, ja analyysia tukevat teoriat on avattu hyvin.

Muodikas lapsuus herättää lukijan katsoomaan jokapäiväisiä lasten ja perheen kuvaamisen tapoja, vaikkapa tavallisten suomalaisten tavaratalojen kuvastoja, samalla kriittisellä katseella. Kirjassa esiteltäisiin rohkeisiin ja jopa taiteellisiin huippumuotikuviin verrattuna kurahaalareiden ja toppasujen arkisuus voi toki tuntua ensivilkkailla vähemmän latautuneelta, mutta niiden ideologinen voima piileekin juuri niiden arkisuudessa, näennäisessä ”luonnollisuudessa” ja ideologian näkymättömyydessä. Lapsuuden tuottamiseen ja sukupuolittamiseen liittyvät merkityskamppailut eivät ole vain akateemisen tutkimuksen kohteita, vaan niitä käydään ympärillämme jatkuvasti.

Otettakoon esimerkki tällaisesta merkityskamppailusta kirjan ulkopuolelta Tiimari-askartelukaupan mainontaan liittyvästä tapauksesta: Syksyllä 2012 Tiimari joutui kiivaan kritiikin kohteeksi erikseen tytöille ja pojille suunnattujen lastenkutsupakettien vuoksi. Erityisesti sosiaalisessa mediassa närkästyttiin verkkomarkkinoinnissa tuotetusta kärjekkään stereotyyppisestä sukupuolijaosta. Tiimari reagoikin nopeasti kokuun tekemällä verkkosivustoonsa kosmeettisia muutoksia. Sanat ”tytöille” ja ”pojille” poistettiin, mutta samat latautuneet värikoodaukset ja sukupuolittuneet valokuvat jäivät käyttöön. Teemat nimettiin uudelleen vaaleanpunaisiksi ”satujuhliksi” ja vaaleansinisiksi ”seikkailujuhliksi”. Lopputulos on yhä alleviivaavan stereotyyppisesti sukupuolittunut, mutta ei sinänsä poikkeaa muusta lasten vanhemmille suunnatusta mainonnasta, eikä epäilemättä enää ylitä ärsytyskynnystä samalla tavalla kuin sukupuolikoodien avoin nimeäminen. Piilotettu

ideologia ei häiritse.

Muodikas lapsuus tarjoaa siis tarkkanäköistä, sukupuolen tutkimuksen teoriaan ja historialliseen kontekstointiin tukeutuvaa analyysiä esimerkiksi lapsuuden kulttuurisesta rakentumisesta kiinnostuneille tai koulutuskulttuurin tutkijoille. Lisäksi kirja antaa myös mainiosti virikettä vaikkapa erilaisiin mediakasvatukseen ja media-analyysin opetus- ja koulutustilanteisiin, mainoksethan ovat tiiviytensä ja latautuneisuutensa vuoksi suosittuja media-analyysin harjoitusten kohteita. *Muodikas lapsuus* osoittaa, kuinka sinänsä hyvin tyypillistä representaation analyysiä voidaan tehdä kiinnostavasti, perusteellisesti ja helppolukuisesti. Ei olekaan ihme, että kirja on saanut huomiota muun muassa *Vuoden tiedekirja 2012* -kunniamaininnan muodossa.

Mikko Hautakangas